

ТАНЛАНГАН ФАН
(ҚЎШИМЧА ЧОЛҒУ)

Ўқув дастури

Тушунтириш хати

Ушбу ўқув дастури болалар мусиқа ва санъат мактабларининг Давлат талаблари асосида «Қўшимча чолғу» фани ўқитилишининг мақсад ва вазифаларини, мазмун-моҳиятини белгилайди.

Мазкур дастур ўқувчиларнинг истеъдодини, маданий савиясини, ижрочилик маҳоратларини, эшитиш қобилиятини ҳар томонлама ривожлантириш билан бирга ўзбек халқининг мумтоз мусиқа мероси дурдоналари, устоз-шогирд анъаналари асосида шаклланган нафис санъатнинг барча турларидан баҳраманд қилиш ҳамда хонанда ва созандаларни қўшимча чолғу фани бўйича ўргатиш каби мақсадларни ўз олдига қўяди.

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун қўшимча чолғу фани бўйича билимларининг бошланғич асосларини ўргатиб, уларни санъат оламига етаклаш, ўзбек халқининг мумтоз мусиқа мероси дурдоналарининг юксак намуналаридан кенг баҳраманд қилиш, эстетик билимлар тарғиботини йўлга қўйиш, иқтидорли ўқувчиларни шу соҳанинг ўрта махсус ва олий таълим муассасаларига тайёрлаш каби вазифаларни амалга оширишдан иборат. Ўқув жараёнида чолғулар, унинг яратилиши, тарихи, ижро этиш услублари, ҳамда уларнинг қандай созланиши, диапазони ва чолғунинг қандай оилага мансублиги ҳақида маълумотлар берилади. Ўзбек анъанавий мусиқасида учрайдиган миллий безаклар ва қочиримларни ижрода қўллаш томонлари сингдириб борилади. Ўқувчиларга чолғуларни ўргатишда оддий ўлчовдаги тузилиш жиҳатдан мураккаб бўлмаган куйлар танланади. Ўқув жараёнида мусиқа асарлари танлаш нуқтаи назаридан уларнинг мусиқа қобилияти, қизиқиши, дарсликка ҳавас ўйғотиш, уларнинг мусиқавий билим савияси, ижрочилик билим, кўникма, маҳоратларини шакллантириш кўзда тутилади, шунингдек ўқувчиларда созандалар ансамблига кирувчи бошқа чолғуларнинг тузилиши, ижро этиш йўллари, чолғу диапазони каби билим ва кўникмаларни шакллантиришда катта аҳамиятга эгадир. Дастурда ўзбек бастакорлари, ўзбек халқ куйлари ва мақомларнинг чолғу йўллари кенг ўрин олган.

Фаннинг мақсад ва вазифалари

Ўсиб келаётган ёш авлоднинг маънавий оламини бойитиш ва маданий савиясини юксалтириш, ёшларимизни миллий мусиқамиздан баҳраманд қилиш асосида тарбиялаш ҳозирги куннинг асосий талабларидан биридир. Бунда, улардаги таълим жараёнини замон талаблари асосида меъёрий ҳуқуқий ҳужжатлар билан таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Ўқувчиларнинг мазкур фанни ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларида фойдаланиш, янги информацион-педагогик технологияларни тадбиқ этиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, тарқатма материаллар, электрон материаллардан ҳамда мусиқий компьютер дастурларидан фойдаланилади. Шунингдек, яқка дарсларда “Устоз-шогирд анъаналари”дан кенг фойдаланилади.

Йиллик талаблар ва ўқувчилар ижро этишлари учун тавсия этилган намунавий асарлар (синфлар кесимида)

1-2 синф талаблари

Танбур, дутор, рубоб, уд, ғижжак, най, чанг-қонун, қўшна, доира-ноғора чолғулари ҳақида умумий маълумотга эга бўлиш ва уни қандай созланишини ўрганиш.

Чап ва ўнг қўл (алоҳида-алоҳида) қўйилиши (постановкаси)нинг асослари, нота матни, оддий динамик, зарб ва бармоқни пардага тўғри босиш ҳамда товуш жарангининг сифатли бўлишига ритм интонациясининг аниқ ва равшанлигига эришиш.

Ноталарнинг жойланиши ва октаваларга бўлиниши, ноталарнинг саналиши, октавалар, калитлар, динамика ва альтерация белгилари, паузаларни билиш.

Энг оддий гаммалар ва учтовушликларни ижро этиш.

5. Анъанавий ижрочиликда қўшимча чолғу фанига оид машқлар:

Ўзбек халқ куйлари ва бастакорларнинг асарлари

1. Зув-зув борағай	Ўзбек халқ мусикаси	11. Омон ёр	Ўзбек халқ мусикаси
2. Чори чанбар	Ўзбек халқ мусикаси	12. Пахтаой	
3. Гуллар тераман	Қ.Усмонов мусикаси	13. Баҳор қўшиғи	Ўзбек халқ мусикаси
4. Теримчи қиз қушиғи	С.Бобоев мусикаси	14. Олма отдим	
5. Қўзичоғим	С.Бобоев мусикаси	15. Бибигул	
6. Очил пахтажон	Ғ.Қодиров мусикаси	16. Соқинома усули	Шашмақомдан
7. Май байрами	Ғ.Қодиров мусикаси	17. Қашқарча усули	Шашмақомдан
8. Юмалаб юмалаб	Ўзбек халқ мусикаси	18. Тасниф усули	Шашмақомдан
9. Қайларга борай	Ўзбек халқ мусикаси	19. Ушшоқ усули	
10. Қувноқ болалар	Ўзбек халқ мусикаси		

3 синф талаблари

- Зарблар (оддий ва рез) ижро эта олиш.
- Гамма ва уларнинг учтовушликлари
- Анъанавий ижрочиликка хос бўлган машқлар
- Ўзбек халқ куйлари ва бастакорларнинг асарлари

1. Гуллола	Ўзбек халқ куйи	8. Қари Наво	Ўзбек халқ куйи
2. Олмача анор	Ўзбек халқ куйи	9. Жанон	М.Мирзаев
3. Нималар девдим сизга	Ўзбек халқ	10. Янги тановар	М.Мирзаев
4. Қашқарча I	Ўзбек халқ куйи	11. Сарбозча	Ўзбек халқ куйи
5. Қашқарча II	Ўзбек халқ куйи	12. Уфори	Ўзбек халқ куйи
6. Қашқарча III	Ўзбек халқ куйи	13. Гули лола	Ўзбек халқ куйи
7. Қора соч	Ўзбек халқ куйи	14. Гардун усули	Шашмақомдан

Ҳар бир ярим йиллик якунида ва синфдан синфга ўтиш ижодий имтиҳонларида ўқувчи ўрганган асарларини ижро қилиб беради.

I ярим йиллик:

- 1-3 та мажор гаммаси ва уларнинг учтовушлиги.
- 2-3 та ўқувчининг ижро маҳоратига қараб, юқорида берилган куйлардан намуналар ижро этадилар.

II ярим йиллик:

1. “Бузрук” мақомининг чолғу йўлларида тасниф ёки таржеъ куйидан парча (2 та хона) ижро этиш.

4- синф талаблари

Ўқувчи ўзлаштирган билимларини пухталаб янги зарбларни ўрганади.

Зарблар (тескари ва терма) ижро эта олиш.

Гамма ва уларнинг учтовушликлари.

Мақом куйлари пардасига мослаб созлашни билиш (Баёт соз, Наво соз.) (танбур-датор чолғуларида).

Ўқувчи кўшимча чолғуда ўзининг ашуласига жўрнавозлик қила билиши, анъанавий ижрочиликка хос бўлган машқлар

Ўзбек халқ куйлари ва бастакорларнинг асарлари.

1. Фарғонача	Ўзбек халқ куйи	10. Шунисида бир гап бор	Ўзбек халқ
2. Фарғонача рез	Ўзбек халқ куйи	11. Билакузук	Ўзбек халқ куйи
3. Баҳорим	Ю.Ражабий.	12. Уфори муножот	
4. Ўртоқлар	Ю.Ражабий.	13. Қалбимда	С.Жалил
5. Дилбар	Ғ.Қўчқоров	14. Алла	И.Акбаров
6. Гулнор	Ф.Содиқов.	15. Сайёра	Ўзбек халқ куйи
7. Ором	С.Юлдашев.	16. Туркий	Ўзбек халқ куйи
8. Охонгарон	М.Левиёв куйлари	17. Шафоат	Ўзбек халқ куйи
9. Каримкулбеги	Ўзбек халқ куйи		

Ҳар бир чорак якунида ва синфдан синфга ўтиш ижодий имтиҳонларида ўқувчи ўрганган асарларини ижро қилиб беради.

I ярим йиллик:

1. 1-3 та мажор ва минор гаммаси ва уларнинг учтовушлиги.
2. 2-3 та ўқувчининг ижро маҳоратига қараб, юқорида берилган куйлардан намуналар ижро этадилар.

II ярим йиллик:

1. “Дугоҳ” мақомининг чолғу йўлларида тасниф куйидан парча (3-4 та хона) ижро этиш.

I ярим йиллик:

1. Фарғона-Тошкент мақом чолғу йўлларида намуналар ижро этиш.
2. Ўқувчининг ижро маҳоратига қараб, юқорида берилган куйлардан намуналар берилади.

II ярим йиллик:

1. “Шашмақом” чолғу йўлларида намуналар ижро этиш.
2. Ўқувчининг ижро маҳоратига қараб, юқорида берилган куйлардан намуналар берилади.

5- синф талаблари

Ўқувчи ўзлаштирган билимларини пухталаб мураккаб зарбларни ўрганади.

1. Нола, қочирим, кашишларни ишлата билиш
2. Анъанавий ижрочиликка хос бўлган машқлар, Шашмақом таркибига кирувчи “Намуд”лар ҳақида умумий тушунчага эга бўлиш.
3. Ўқувчи чолғуда ўзининг ашуласига жўрнавозлик қила билиши.
4. Мақом куйлари пардасига мослаб созлашни билиши.
5. Туркум асарлар ҳақида тушунчага эга бўлиш ва ижро эта олиш.

Ўзбек халқ куйлари ва бастакорларнинг асарлари, шашмақомнинг мушкilot бўлимидан.

1. Савти муножот	Халқ куйи
2. Таснифи бузрук	“Бузрук” мақомидан
3. Таржъе бузрук	“Бузрук” мақомидан
4. Гардун бузрук	“Бузрук” мақомидан
5. Бинафша	Н.Қулабдуллаев
6. Ўзбек вальси	Ф.Содиқов
7. Дуторим	Халқ куйи
8. Усмония	Халқ куйи
9. Муборак	Халқ куйи

10. Самои Дугоҳ	“Дугоҳ” мақоми
11. Ҳайрон кетдинг	Т.Жалилов
12. Рақс	Халқ куйи
13.Қўқонча	Халқ куйи
14.Армуғон	С.Калонов
15.Эй соҳиби дил	С.Хаитбоев
16. Қошлари қаламдан	Халқ куйи
17. Ёр хумори	Ғ.Қўчқоров
18. Гулёр	Халқ куйи
19. Ёлғиз	Халқ куйи
20. Чорзарб усули	
21. Муножот усули	
22. Ёлғиз усули	

Ҳар бир ярим йиллик якунида ва синфдан синфга ўтиш ижодий академик концертларида ўқувчи ўрганган асарларини ижро қилиб беради.